

تأثیر نگرش اسلامی در معماری و تزیینات وابسته به معماری حمام ها (مطالعه موردی حمام های تاریخی شهر اصفهان)

جمیله منصوری جزآبادی*

فارغ التحصیل کارشناسی ارشد، گروه باستان شناسی، دانشکده حفاظت و مرمت، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان

Mansoori9090@yahoo.com

خلاصه

حمام های تاریخی شهر اصفهان اغلب در دوره صفوی بنا شدند اما چنان از زیبایی و استحکام برخوردار بودند که در دوره های بعد یعنی زندیه، افشاریه و قاجار نیز مورد بهره برداری قرار داشتند. این بناها به لحاظ کاربری در ارائه نقوش و تزیینات محدودیت های کمتری نسبت به سایر ابنیه ایرانی و اسلامی دارند و این امر سبب شده هنرمندان به خلق تزییناتی با تنوع بیشتر همت ورزند. اما در جامعه شیعی و اسلامی عصر صفوی و پس از آن، که عنصر دین نقش مهمی در زندگی مردم ایفا میکرد، تا چه میزان نگرش اسلامی هنرمندان بر این تزیینات تأثیرگذار بوده است؟ ذهنیت اسلامی هنرمندان گمنام مردمی، چگونه و در قالب چه مصادیقی، هویت اسلامی خویش را در تزیینات وابسته به معماری این حمام ها نمایان کرده است؟ هدف این پژوهش یافتن و مطالعه نموده ها و مصادیقی از تأثیر ذهنیت اسلامی هنرمند در معماری و تزیینات وابسته به آن در حمام های تاریخی شهر اصفهان است. مطابق شواهد موجود، هنرمندانی که در آراستن حمام های این شهر دست داشته اند، همواره کوشش کرده اند ضمن رعایت شئون اسلامی و توجه به آموزه های اسلامی، محیطی فرح بخش برای استحمام مسلمین فراهم سازند. توجه به فضاهای حمام از دیدگاه اسلامی، عدم استفاده از تصاویر مبتذل و نقوش غیر اسلامی، تلاش برای تداعی مفهوم بهشت مطابق توصیفات قرآنی با کمک نقوش گیاهی و پرندگان، اهمیت بخشیدن به عنصر آب، کاربرد نقش مایه های دارای جنبه قدسی نظیر نقش طاووس و استفاده از تصاویری با مضمون اسلامی و عرفانی مانند تصویر دراویش، کاربرد کتیبه های اسلامی و توجه به جزئیاتی نظیر رنگ بندی کاشی ها و نقوش، اصلی ترین دلایل برای اثبات تأثیر نگرش اسلامی در تزیینات وابسته به معماری در حمام است. این پژوهش منحصر به تعدادی از حمام های تاریخی شهر اصفهان از آغاز عصر صفوی تا پایان عصر قاجار پرداخته است. روش انجام پژوهش میدانی - کتابخانه ای و رویکرد مقاله توصیفی - تحلیلی است.

کلمات کلیدی: اصفهان، حمام های تاریخی، نگرش اسلامی، تزیینات وابسته به معماری، نقوش.

۱. مقدمه

تزیینات به کار رفته در حمام های تاریخی ایران رنگ و بوی مردمی دارند و به سبب آن که مخاطب اصلی آن ها قشر عامه مردم بوده اند، از نقوش و محتوای آشنا در آن ها استفاده شده است. شهر اصفهان، مکانی مطلوب برای مطالعه حمام